

KADINA ATFEDİLEN GÜZELLİK TANRIÇA AYZIT

Funda YÜKSEL ÖZER*

Özet: İnsan tarih boyunca hep bir şeylere inanma ihtiyacı hissetmiş ve bu ihtiyaç tarih boyunca birçok mitoloji birçok din doğurmuştur. Dönemden döneme, toplumdan topluma, coğrafyadan coğrafyaya değişen insanın yaratılışı ile ilgili söylenceler kültürel bir zenginlik olarak günümüze kadar gelmiştir. İnsanoğlu açıklayamadığı varoluş sürecini görmediği ancak kafasında korkuyla birleştirdiği bir yücelikle ilişkilendirerek önce tanrıçalar sonra tanrılar yaratmıştır. Yer yüzünün devamlılığı olarak gördüğü kadın kavramını, tanrı olarak nitelendirmiş ve ona kültürel özellik yükleyerek tapınım göstermiştir. Üreme özelliğinden dolayı dünyadaki ilk yaratıcı özellik taşıyan yani tanrıça özelliği taşıyan Venüs heykelticikleri, Paleolitik Dönemde Avrupa’da karşımıza çıkmaktadır. Avrupa’da Mağaralarda yaşayan Paleolitik insanı, sadece ilk sanat örneklerini duvarlara kazımakla kalmamış kafasındaki yaratıcı kavramını da somutlaştırarak onlara şekil vermiş ve günümüzde Avrupa’daki müzelerde sergilenen insanlığa ait ilk inanç sistemi olarak tanımlayabileceğimiz tanrıçalardan haberdar olmamızı sağlamıştır. Paleolitik’ten sonra da, ana tanrıça kültü önemini yitirmemiş farklı dönemlerde, farklı silüetlerde, farklı isimlerle karşımıza çıkmayı başarmıştır. İlerleyen arkeolojik süreçte çok tanrılı din sistemi hakim olmakla beraber, tanrıçaların çoğaldığını artık tanrılarında arkeoloji sahnesinde var olmaya başladığını ve çoğalan tanrı ve tanrıçaların her birinin farklı misyonlara sahip olduğunu görmekteyiz. Avrupa, Anadolu ve Mezopotamya’da varlığını binlerce yıl sürdüren çok tanrılı din sistemi, Orta Asya’da da karşımıza çıkmakta ve farklı coğrafyalarda aynı misyonu üstlenmiş tanrı ve tanrıçaların sadece isimlerinin değiştiğini görmekteyiz. Örneğin Roma ve Hellenistik Dönemde Anadolu da da varlığını gösteren güzellik tanrıçasının Orta Asya’da da var olduğunu ancak adının farklı olduğunu görüyoruz. Orta Asya çok tanrılı din sisteminde Ayzıt, Ayazıt, Ayıgsıt isimleriyle tanınan tanrıça kimdir? Üstlendiği görevler nelerdir? Tapınım gördüğü coğrafyanın sınırları nelerdir? Türk toplumunun belki de günümüzde de devam ettirdiği atadan, dededen, kalan inanç sisteminde Ayzıt Hatun varlığını ne kadar sürdürmektedir?.

Anahtar Kelimeler: Tanrıça, Güzellik Tanrıçası, Ayzıt Hatun, Mitoloji, Türk Mitolojisi

Beauty Attributable to Women Goddess Ayzıt

Abstract: Throughout history, humans have always felt the need to believe in something, and this need has given birth to many mythologies and many religions throughout history. Myths about the creation of man, which change from period to period, from society to society, from geography to geography, have survived to this day as a cultural richness. Human beings created first goddesses and then gods, associating the existence process that they could not explain with a sublimity that they could not see but combined with fear in their minds. He described the concept of woman, which he saw as the continuity of the earth, as god and worshiped her by giving her a cultic character. The first Venus figurines in the world, which have a creative feature, that is, a goddess feature, due to their reproductive feature, appear in Europe during the Paleolithic Period. The Paleolithic man, who lived in caves in Europe, not only engraved the first examples of art on the walls, but also shaped them by concretizing the creative concept in his mind, and made us aware of the goddesses, which we can define as the first belief system of humanity, exhibited in museums in Europe today. Even after the Paleolithic, the mother goddess cult did not lose its importance and managed to appear in different periods, in different silhouettes, with different names. Although the polytheistic religious system was dominant in the following archaeological process, we see that the goddesses increased in number and their gods began to exist in the archaeological scene, and each of the increasing gods and goddesses had different missions. The polytheistic religious system, which has existed for thousands of years in Europe, Anatolia and Mesopotamia, also appears in Central Asia, and we see that only the names of the gods and goddesses who undertake the same mission in different geographies have changed. For example, we see that the goddess of beauty, who also existed in Anatolia during the Roman and Hellenistic Periods, also existed in Central Asia, but her name was different. Who is the goddess known as Ayzıt, Ayazıt, Ayıgsıt in the Central Asian polytheistic religious system? What are the duties he undertakes? What are the boundaries of the geography where he is worshiped? How long does Ayzıt Hatun continue to exist in the belief system inherited from ancestors and grandfathers that the Turkish society perhaps continues today?

Key Words: Goddess, Goddess of Beauty, Ayzıt Hatun, Mythology, Turkish Mythology

Giriş

Mitoloji kavramı kelime anlamı itibariyle, Grekçe kökenli mythos ve logos kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Mitos “söylenen ya da duyulan söz” yani bir nevi masal veya hikâye anlamını taşımaktadır. Logos’ un kelime anlamı ise “konuşma ve

* Uzm.Ark., Kültür ve Turizm Bakanlığı Mersin Arkeoloji Müzesi, yuksel.funda@hotmail.com.

düşünce” demektir (Morford & Lenardon, 1999: 14). Mitoslar, kutsal olan varlığın, dünyadaki çeşitli heyecan verici akınlarını betimlerler, işte evreni gerçek anlamda kuran ve onu bugün içinde bulunduğu duruma getiren de kutsalın bu akımıdır (Eliade, 2001: 20-22). Türk Dil Kurumu’na ait Türkçe Sözlük’te “Mit” kelimesi şu şekilde ifade edilmektedir: “Geleneksel olarak yayılan veya toplumun hayal gücü etkisiyle biçim değiştiren, tanrı, tanrıça, evrenin doğuşu ile ilgili hayali, alegorik bir anlatımı olan halk hikâyesi (T.D.K, 1998). Arkeolojik süreçte inanç sisteminin çeşitliliği, insanoğlunun inanma ihtiyacıyla doğru orantılı gelişmiştir. Avrupa’da Willendorf yakınlarında bulunan ve politli kireçtaşından yapılmış Avusturya Doğa Tarihi Müzesinde sergilenen minicik bir Venüs Heykelciği, kocaman bir Paleolitik Dönemin (Eski Taş) inanç sistemiyle ilgili bilgi vermektedir.

Avcılık ve toplayıcılıkla varlığını devam ettiren Paleolitik insanı sonraki süreçte yerleşik hayata geçerek, bilim insanlarının insanlık tarihi için, devrim olarak nitelendirdiği Neolitik Dönemi yani Yeni Taş Dönemini yaşamaya başlamıştır. Bu dönemde de Paleolitik’te olduğu gibi Ana Tanrıça Kültü devam etmiş ve 1950’li yıllarda Anadolu’da Konya’nın Çumra İlçesinde bulunan ve pişmiş topraktan, doğum yaparken tasvir edilmiş, dolgun vücutlu kadın heykelciği bunun en güzel örneği olmuştur. Hep bir ilerleme sürecinde olan insanoğlunun dinsel inanç sistemi de çeşitlenerek gelişmiştir. Nitekim Anadolu’da Hitit, Mezopotamya’da Sümer, Afrika’da Mısır din sistemine baktığımızda, ana tanrıça kültünün önemini korumakla beraber tanrıçaların çoğaldığı hatta panteona tanrılarında eklendiğini görmekteyiz. Bu dinler birer miras olarak kendinden sonra gelen halkları etkilemeye devam etmiştir. Nitekim Antik Yunan ve Roma din sistemi çok tanrılı bir sistem olmaya devam etmiştir.

1. Çok Tanrılı Din Sistemi

Çok Tanrılı din sisteminde yaratılışın ilk aşaması olan gökyüzü, yeryüzü, denizler ve dağlar, zaman gibi evrenin ana kavramlarının oluşumunun tamamlandığı süreçtir. Evrenin oluşmasından sonraki süreçte ise, tanrılar ve tanrıların ardılları olan kutsal varlıklar yaratılmaya başlamıştır. (Cömert, 2010: 19). Her toplumun kendine ait birçok mitolojisi vardır. Türk, Yunan, Pers, Mısır, Çin, Mitolojileri olduğu gibi, diğer toplumlarında (bu toplumlara kabilelerde dahil olmak üzere) kendi inanç sistemleri içerisinde var ettikleri mitolojileri bulunmaktadır. Bu Mitolojiler içerisinde şüphesiz masalsı varlığıyla en çok konuşulan toplumdan topluma yayılıp bilinen Antik Yunan Mitolojisidir. Antik Yunan mitolojisinde var olan kurgusal kompozisyon; evrende tanrıların bir bir ortaya çıkması ve tanrıların her birinin doğayla bütünleşerek doğayı yöneten misyonlar üstlenmesidir.

Mısır ve Sümer, mitolojilerinde durum Antik Yunan’dan farklıdır. Sümer ve Mısır mitolojisinde tasvir edilen tanrısal roller, evrenin tanrıları değil, tanrıların evreni yarattığı yönündedir. Gökyüzü ile yeryüzü birleşirken Tanrı yeri ve göğü birbirinden ayırarak evreni meydana getirmiştir. Bu nedenledir ki Mısır ve Sümer gibi Yakındoğu Mitolojisi tanrıyı yaratıcı olarak kabul etmektedir. Tanrı evrenin yegane sahibidir. Orta Asya Türk Toplumunda da Tanrı kavramı gökyüzü ile ilişkilendirilmiş, gökyüzünün tanrısal bir özellik taşıdığına ve bütün evreni gökyüzünün yani Gök Tanrı’nın yarattığına inanılmıştır. Bu inanışta atlı göçebe yaşam biçimini benimseyen Türk toplumunun, iklim olaylarından fazlasıyla etkilenmesi etkili olmuştur. Türklerdeki ana yaşam karakterinin doğayla iç içe olması gökyüzüne ululuk, yücelik kazandırmıştır. Yaratılışın kaynağı her ne kadar farklı şekillense de yukarıda bahsi geçen bütün toplumlarda gökyüzü, doğa, iklim olayları yaratılış kavramı üzerinde etkisini fazlasıyla göstermiş olacak ki, bu toplumlar farklı isimler verseler de doğa tanrılarına fazlasıyla itibar etmişlerdir. Mezopotamya’da ki Uruk Şehrinin koruyucusu Gök Tanrı An/Anu, Hititlerdeki Fırtına Tanrısı Teşup, Yunan Mitolojisinde hava olaylarını yöneten Zeus, Orta Asya’daki Tanrı Ürgen bunun birkaç örneğidir. Bütün bu tanrı sistemleri incelendiğinde hepsinde bir hiyerarşik yapı olduğunu görmekteyiz yaratıcı baş tanrılar ve onlardan sonra gelen ardıllar.

2. Çok Tanrılı Din Sisteminde Tanrıçalar

Çok tanrılı din siteminde Tanrıçaların konumları önemlidir. Hitit Din sisteminde Eşi Fırtına Tanrısı Teşup'un yanında yer alan Tanrıça Hepat, doğa olaylarını eşiyile birlikte yönetmekteydi. Ninhursag Mezopotamya'da Sümer İnanç sisteminde, Ana Tanrıça olarak karşımıza çıkmaktadır. Yunan Mitolojisindeki Zeus'un eşi Hera, Antik Mısırdaki göğün Tanrıçası İsis en bilinen Tanrıçalar dandır. Elbette hiyerarşik çok tanrılı din sistemi bu kadar Tanrıçayla sınırlı değildir. Kadına atfedilen güzellikle ilişkilendirilmiş güzellik kavramını simgeleyen tanrıçalar kimlerdir? Toplumdan topluma, dönemden döneme, coğrafyadan coğrafyaya değişen bu tanrıçaların adı nedir?

2.1. Sümer Tanrıçası İnanna

Sümerlerin, Mezopotamya'ya geliş tarihi yaklaşık olarak M.Ö. 3500 lere tekabül etmektedir. Güney Mezopotamya'daki bataklık bölgeye yerleşen Sümerler, daha sonra farklı gruplar halinde Eridu, Ur, Uruk, Lagaş, Umma, Guruppak gibi yerleşime elverişli bölgelerde Şehir devleti kurmuşlardır. Sümerler buralara geldiklerinde kendilerinden daha alt seviyede bir köy kültürüyle karşılaşmışlardır (Wooley, 1938: 35). Sümerler'den önce bölgede var olan bu kültür kısa süre içinde Sümerlerden etkilenmiş ve, Ziggurat denilen yüksek tapınak, silindir mühür gibi bir takım yeni kültür unsurları adapte olmaya başlayarak, eski köy kültürünü hızla şehir kültürü haline getirmişlerdir (Memiş, 2007: 21). Sümer din sistemindeki İnanna, kuşkusuz Mezopotamya'nın en önemli tanrıçasıdır. Sümerler Mezopotamya'daki varlığını, uzun süre devam ettirmiş ve önemini diğer toplumlara da benimsetmiştir.

Uruk kentinin en eski belgelerinde bile Tanrıça İnanna'nın ismine rastlanmaktadır. İnanna kelime anlamı itibariyle "gökyüzünün hanımefendisi" anlamına gelmektedir. İnanna'nın en önemli kült merkezi, günümüzde Tel-El-Varka olarak bilinen ve Irak sınırları içerisinde kalan Antik Uruk kentidir. Mezopotamya'da onun adına çok sayıda tapınak inşa edilmiştir ancak bu tapınaklardan en önemlisi Uruk kentindeki Eanna tapınağıdır. İnanna aşk, cinsellik ve bereket tanrıçası olarak bilinir (Leick, 2003: 86-88). Sümerler'in, İnanna olarak isimlendirdikleri bu tanrıçaya Akad dilinde İştar adı verilmiştir. Çivi yazılı tabletlerde, gökyüzü tanrısı An'ın, Enlil'in veya Ay Tanrısı Nanna-Sin'in kızı olduğu yazılıdır. Güneş Tanrısı Utu ve yer altı dünyasının kraliçesi Ereškigal, İnanna'nın kardeşleridir. Elçisi ise Ninşubur'dur. Tanrıça İnanna'nın tapınağı "E-ana" Gökyüzünün evi manasına gelmekteydi ve Uruk'ta bulunmaktaydı. İnanna, An'dan sonra Uruk'un en önemli ilahesiydi (Çığ, 2010: 14).

Sümer toplumunda her dönemde dikkat çeken bir tanrıça olarak İnanna'yı görmekteyiz. Bu tanrıça Yahudilerde Astarte, Yunanda Afrodite, Romada Venüs gibi isimlerle efsanelere konu olmuştur ancak bu tanrıçaların kökeninde aslında İnanna vardır. Venüs yıldızını simgeleyen İnanna güzelliğin, çekiciliğin, şefkatin, hırsın, kavganın, önderliğin, kurnazlığın, bereketin ve çoğalmanın simgesi haline gelen bir Tanrıça olarak düşünülmüştür. Sümer tabletlerinde yer alan İnana, en büyük Tanrı Enlil'e bütün istediklerini yaptırtabilmiş, kurnaz Tanrı Enki'yi kandırabilmiştir (Çığ, 2010: 14). İnanna'ya ait bu özellikler, üç farklı kişiliğin bir araya gelmesine neden olmuştur. Bunlardan ilkinin bereket ve aşkla diğerini ise kavga ve savaşla ilişkilendirmek mümkündür. Sonuncusu özellik ise İnanna'nın Venüs gezegenini yöneten Tanrıça olmasını sağlamıştır (Black, 2003: 114).

2.2. Antik yunan Mitolojisinde Tanrıça Aprrodite

Etimolojik olarak bakıldığında zaman "Αφροδίτη (Aphrodite)" isminin, Grekçe "köpük" anlamına gelen "αφρός (aphros)" kelimesinden türediği ve "köpüğe batmış, bulanmış ya da sarılmış" anlamına geldiği düşünülmektedir. Tanrıçanın isminin Aphrodite, Aphrodita, Aphrodeite, Aphrodita gibi farklı formlarının olduğu bilinmektedir (Boedeker, 1974: 6-14). Hellen din sistemi içerisinde Aphrodite adıyla var olan Tanrıça, Roma din sisteminde de Venüs adıyla karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde Aşk Tanrıçası olarak bilinen Aprodithe, çok

sayıda sanatsal, edebi ve kültürel çalışmaya konu olmuştur. Yunanlılar tarafından en çok tapınım gören tanrıçalardan birisidir. Fiziksel güzelliğin, aşkın, bolluk ve bereketin sembolüdür. Doğu Akdeniz’de yani Kıbrıs’ta doğduğuna inanıldığından olacak ki denizle ilişkilendirilmiş ve denizcilerin koruyucu tanrıçası olarak tapınım görmüştür.

Yunanlar tarafında aşk, güzellik, cinsellik, doğurganlık, bereket gibi birçok farklı özellikle ilişkilendirilen Tanrıça Aphrodite’nin, Yunanların yerli dinine ait olmadığı bilinmektedir. Sümer Tanrıçası İnanna’nın kültü, Babilde İştär olarak, Fenike’de Astarte, Suriye’de Atargatis ya da Derketo, Filistin ve Arabistan’a kadar Orta Doğu’da yayılmıştır. Tanrıçanın adı Hierapolis’te Bambyke, Atar-Gatis, Arabistan’da Ashtar olarak geçmekteydi. Genç ve beş ölümlü sevgilisinin adı bazen Dumuzi, Tammuz, bazen Atunis veya Adonis’tir. Byblos şehrinde Baalat-Gebal, Kıbrıs’ta Wanassa olarak tapınım görmüştür. MÖ 1200 civarında Yakındoğu’dan Kıbrıs’a ulaşan kült, Kıbrıs’tan Küçük Asya’daki kentlere, adalara, Kıta Yunanistan ve Güney İtalya’ya yayılmıştır. Roma’ya Sicilya’daki Eryx’ten geçiş yaptığı antik yazarların aktarımları ve arkeolojik kanıtlarla bilinmektedir (Marcovich, 1996: 47). Antik Yunan’da Aphrodite kültürünün yoğun olarak görüldüğü yerler arasında Cythera, Girit, Yunan adaları, Kıbrıs yer almaktadır. Aphrodite Kültürünün yayılım gösterdiği diğer yerler ise; Kuzey Yunanistan’da ve özellikle Thebes’te; Attika’da, şehirde ve sahilde; Megara, Korinth ve Korinth kolonilerinde; Sicyon, Hermione, Epidaurus ve Argos’ta; Laconia’da; Arkadia’da yoğun olmamakla birlikte Elis’te ve Achaea kıyılarında yaygınlığının çok sayıda kanıtı vardır. Yunan kolonizasyonu ile Karadeniz kıyılarında, örneğin Phanagoria ve Küçük Asya kıyılarındaki Yunan şehirlerinin büyük bir kısmında, özellikle de Knidos’ta başlıca halk ibadetlerinden biriydi; Troas Bölgesi’nde, en sevdiği kahramanı Aeneas’ın adıyla ilişkilendirilen ve Yunanistan anakarasına, Sicilya’ya ve İtalya’ya taşınan Aphrodite’ye ibadet edilmiştir. Son olarak Naucratis ve Saguntum’da kültü dair kanıtlar bulunmaktadır (Farnell, 1896: 618).

Roma’nın Erken dönemlerinde İlk bahar, bahçeler, bitki örtüsü ile ilişkili olan Venüs olarak adlandırılan latin tanrısına tapıyorlardı. Roma’daki en erken Venüs Tapınağı, M.Ö. 3. yy. başlarında, Circus Maximus yakınlarında inşa edilmiştir. Tapınağı, Zina suçu işlemiş kadınlardan ceza olarak alınan paralar ile Fabius Maximus Gurges’in yaptırdığı bilmektedir. Bu tapınak hoşgörüsü ve uyumluluğu ile tanınan tanrıça Venüs Obsequens’e adanmış olup henüz Yunan Aphroditesi ile özdeşleşmemiştir (Staples, 1998:113). Güney İtalya’dan Tarentumlu Livius Andronicus, MÖ 3. yy.’ın ortalarında Odysseia’yı Latinceye çevirerek destanda bulunan tanrı isimlerini ve mitolojilerini Romalılaştırmıştır. Marcovich, kültürün Roma’ya Sicilya’daki Eryx’ten geçiş yaptığını aktarmaktadır (Marcovich, 1996: 47). Aşkın, cinselliğin ve güzelliğin temsilcisi Aphrodite’nin Yunan Panteonu’nda yer aldığı şüphesiz bir gerçektir; ancak MÖ 8. yy. geç dönemleri öncesinde de tanrıçanın Hellen dünyasında var olup olmadığı belirsizdir (Farnell, 1896: 618; Cyrino, 2010: 18).

Antik Yunan’da Aphrodite, Roma’da ise Venus adıyla bilinen, güzelliği ve yaşadığı aşklarla ünlü Tanrıça, genellikle eros yani Aşk ve Sevgi ile birlikte anılır. Aphrodite’nin kutsal hayvanları arasında; güvercin, serçe, keçi, istiridye, yunus balığı, kaplumbağa bulunmaktadır. Bazen Orta Asya’daki Umay Ana ile güzellik unsuru bakımından bazende Sümer de İnanna ile Aşk kavramı ile ilişkilendirilmektedir (Farnell, 1896: 618; Cyrino, 2010: 18). Aphrodite’nin doğduğu yer olarak bilinen Doğu Akdeniz Kıyıları, Kıbrıs’ta efsanevi yer olarak bilinen Paphos yer isminden gelen Paphia adının da tanrıça için kullanıldığı belirtilmektedir. Kıbrıslıların daha geç dönemlerde ise Tanrıça Aphrodite’yi Wanassa ve Mistress isimleri ile de adlandırdığı bilinmektedir (Lubsen-Admiraal ve Crouwel, 1989:30).Antik dönem yazarlarından Herodotos ve Pausanias’ın bahsettiği gibi cennetle bağlantılı anlamına gelen Aphrodite Ourania gibi Fenikeli Astarte, “Cennetin Kraliçesi” anlamı ile kutsal sayılmaktadır (Farnell, 1896: 626-631).

2.3. Antik Mısır ve İsis

Mısır'ın din tarihi incelendiğinde tarih öncesinde totem esasına dayalı bir din sistemi karşımıza çıkmaktadır. Bunun en üzel örneğini, Mısır'ın köylerinin taşıdığı totemde kullanılan hayvan isimleriyle anılmış olmasında görüyoruz. Mısır inancına göre Köpek, çakal, şahin, yılan gibi hayvanlardan birkaçı insan vücuduna girerek her biri ayrı kuvveleri temsil eden ilahlar olmuşlar ve Mısır'ın din sistemine dâhil edilmişlerdir (İnan, 1956: 218). Mısır'ın önemli tanrıları arasında yer alan “İsis”, Mısır'ın en eski tanrıçalardandır ve erken Mısır yazıtlarda da adına çokça rastlanmaktadır (Hassan, 1998: 99). İsis, yardımsever özelliğiyle tanınan bir Tanrıçadır. Gücü ve sevgisi gökte, gökte ve yerededir. Yeryüzündeki insanların, hayvanların, cennetteki yaşayan tanrılara kadar her şeyin hâkimidir. Gücünü iyilik ve başarı için kullanan tanrıça yeni canlılarda yaratır (Budge 2004: 203).

İsis'in Kelime kökeni, dişil sembollerle beraber “tahtın efendisi-tahtın hanımı” anlamına gelmektedir. Eski Mısır'da taht, dişil çizgi üzerinde devam etmektedir. Yani tahta hâkim olan kraliçedir. Krallar, ancak evlilik yoluyla tahta söz sahibi olabilirdi (Ünlüoğlu 2002: 7). İsis'in cennetin tanrıçası olduğu için gökteki “Ay” ve yıldız “Sothis” onun simgesidir. Bunun yanında adalet dağıtıcısı ve büyücüdür (Heyob, 1975: 44). İsis Mısır'ın tanrıları arasında kadınların ve çocukların koruyucusu ve bereketin tanrıçası olarak da bilinmekte, bu yönüyle Anadolu'daki ana tanrıça, Demeter'e benzetilmektedir (Herodotos, 2004: II 59). Piramitlerdeki yazıtlarda, İsis “Ās” veya “Āset” şeklinde geçmektedir. Bu kelimenin anlamı henüz tam olarak açıklanamamıştır. Ancak Mısırlıların daha önce tapmış oldukları Libya tanrıları Wet ve Bast gibi tanrılardan biri olma olasılığı yüksektir. İsis, Mısır dilinde “taht” anlamına gelmektedir (Witt, 1971: 15). Hiyeroglifte İsis, taht anlamına gelen bir işareten türetilmiştir (Budge, 2004: 202).

Tanrıçanın doğurganlık ve bereket özelliğinden dolayı, Asya'daki ana tanrıçaya benzetilmektedir. Ancak ailesine olan bağlılığıyla Asya'nın ana tanrıçalarından ayrılmaktadır. Mısırlı tarihçi Manetho'ya göre İsis, buğday ile arpanın yaratıcısıdır. Tanrıçanın festivallerinde, Mısır halkı O'nu buğday ve arpa saplarını tutarak yâd ediyorlardı (Frazer, 1964: 117).

2.4. Türk Mitolojisinde Güzellik Tanrıçası Ürüng Ayıgsıt (Ayızıt-Aysıt)

Türklerde yer ve gök ayrılmaz bir bütün olarak algılanmış ve gök kavramı sonsuzluğundan dolayı tanrının yüceliğiyle özdeşleşmiştir. Tengri sözü Türkler için, başlangıçta gök ve göğün maviliğine karşılık gelirken gökyüzü güneş, ay ve yıldızları içine alan yapısıyla içerisinde tanrı kavramını da taşımaktadır (Ögel, 1971: 146-150). Türk Mitolojisi'ndeki tanrıçalarda yine gökle ilişkilendirilmiş olup Ürüng Ayıgsıt, Ayızıt, Aysıt adlarıyla anılan tanrıça Türk Mitolojisinde güzelliği ile ön plana çıkmıştır.

Oğuz Kağan Destanı'nda Oğuz Kağan'ın karısı hava karardığında gökten yeryüzüne yansıyan bir ışık olarak anlatılmıştır. Aynı zamanda tanrı Ülgen'in evreni yaratırken etkilendiği esin kaynağının kadın olduğu bilinir. Bu nedenle Tanrıya ilhamın olan “Gün Ana” kadınları temsil ederek Tanrılar aleminde erkeklerden daha yüksek bir konuma sahip olmuştur (Tellioglu, 2016: 212-213). Altaylarda kadın adında bir dağ bulunmaktadır. Bu dağdan havanın durumuna göre ağlama sesleri duyulduğuna inanılmıştır. Kadın adını taşıyan bu dağ, Altay Türklerinin kadınlık adına diktikleri bir anıttır. Altay destanlarında incelendiğinde Altay Halkının kadınlarına büyük değer verildiği görülmektedir. Bu destanlarda geçen kahramanların çoğu annelerinin ya da kız kardeşlerinden aldıkları terbiyeyle büyümüşlerdir (Bars, 2014: 12-126). Türk Mitolojisinde “Ayıgsıt- Ayızıt Hatun” yardım sever özelliklerinden dolayı “Umay- Umay Ana”ya benzetilmektedir. Ayızıt Ana ya da Ayzıt Hatun, güzelliği ile ün kazanmış, kuğu kuşu ise onun kutsal hayvanı olarak Ayzıt'ı simgelemiştir. Kutsal Kuğu zaman zaman bir kız olarak belirmiş; bu kız ak bir örtüsünü giyerek kuğuya dönüşmektedir. Ayzıt, zaman zaman gümüş renkli, biye (dişi at) silüetinde yeryüzüne inmiştir. Bu atın Yele ve kuyrukları kanata dönüşebilme özelliğine sahiptir. Bu sebeple Ayızıt'a “Ayızıt töreni”

olarak bilinen özel bir merasim düzenlenmektedir. Bu tören esnasında bir kadının yüksek sesle kahkaha saçması kadının bebek sahibi olacağına işarettir (Küçük, 2013: 116).

Ayzıt Hatun Orta Asya ve Altay mitolojilerinde aşk ve güzellikle ilişkilendirilmiş bir tanrıçasıdır. Ayızıt Hatun'un uğuru ve kutsal hayvanı kuğudur. Kuğular biçim değiştiren kutsal kızlar olarak kabul edilmiştir. Türk Mitolojisinde Ayızıt Ana, Ayızıt Han, Ayızıt Hatun, gökyüzünde yaşamakta ve yeryüzüne gümüş renkli atıyla inmektedir (Karakurt, 2012: 138). Tanrıça Ayızıt'ın deriden beyaz bir kalpağı ve çıplak omuzlarını kapatan bir pelerini vardır. Ayızıt kadınların ve çocukların yardım sever tanrıçasıdır ancak kadınlara yaptığı yardımın şartı bulunmaktadır. Eğer bir kadın törelerine aykırı iffetsiz yaşamayı tercih etmişse Ayızıt ona yardım etmeyeceğini belirtilmiştir (Karakurt, 2012: 138).

Sonuç

Dünyanın birçok yerine yayılan Türkler, göçebe yaşam tarzını benimsediklerinden dolayı birçok kültür ve medeniyet tanımış ve bunlarla etkileşimde bulunmuşlardır. Bu etkileşim ülkelerin diğer medeniyetlerle olan kültür alışverişini de kuvvetlendirmiş ve belki de ortak mitler oluşturmalarına vesile olmuştur (Tansü & Güvenç, 2015: 203-218).

İnsanlığın var olduğu andan itibaren hep bir şeylere inanma ihtiyacı, insanın yaratılışı ile ilgili söylenceleri yani mitleri ve dinleri doğurmuştur. İnsanın toplumsal organizasyonu geliştikçe inanç sistemi çeşitlenmiş, Ana Tanrıçalar önemini sürdürmekle birlikte panteona yeni tanrıçalar hatta tanrılar eklenmiştir. Bu çok Tanrılı din sistemi binlerce yıl varlığını toplumdan topluma devam ettirmeyi başarmıştır. Mezopotamya, Anadolu, Yunan, Mısır ve Türk Mitolojisi birçok benzerliği içlerinde barındıran zenginlik olarak günümüze kadar gelmiştir. Bu uygarlıkların bir kısmında tanrılar, göğü yaratmış, bir kısmında ise gök, tanrıları yaratmıştır. Ancak sonuç itibarıyla hepsinde hiyerarşik bir sistem kendini göstermektedir. Bu hiyerarşinin içerisinde yer alan güzellikle ilişkilendirilmiş Tanrıçalar farklı uygarlıklarda, farklı isimler alsalar da üstlendikleri görevler hemen hemen aynıdır. Kadim Türk Mitolojisinde karşımıza çıkan Ayızıt Hatun, çeşitli Türk toplumlarında Ayızıt, Ayızıt, Ayızsıt isimleriyle bilinse de üstlendiği rol benzerdir. Ay ile yani güzellik ile ilişkilendirilmiş bu Tanrıça güzel olduğu kadar yardım sever ve koruyucudur. Tanrıça Ayızıt zaman zaman Ana Tanrıça Umay Ana'nın rollerini üstlenerek çocukları koruyup, hamile kadınlara yardım etmektedir. Kutsal hayvanı güvercin yada kuğu kılığında yeryüzüne inip ışık ve bereket dağıtmaktadır. Sahip olduğu özellikler ve kutsal hayvanları Ayızıt'ın Umay olduğu yönünde çağrışım yapmaktadır. Umay Ana sahip olduğu özellikler bakımından Ayızıtla benzeşede, güzellik kavramıyla anılmak Ayızıt'a özgüdür. Kutsal hayvanlarının neredeyse aynı olması ise Ayızıt'ın, Umay'ın ardılı olduğu düşüncesini uyandırmaktadır. Türk Mitolojisindeki iki Tanrıça Mezopotamya, Anadolu, Mısır Tanrıçalarıyla benzerlik göstermektedir. Bu durum çok tanrılı din sisteminde tanrı yada tanrıçaların birbirinin devamı ya da benzeri olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç itibarıyla Türk Mitolojisinde kadına atfedilen güzelliğin adı olan Ayızıt Hatun üstlendiği misyon itibarıyla sadece güzel olmakla kalmamış Türk toplumuna Işık, bereket, yardım dağıtan bir tanrıça olarak günümüze kadar gelmiştir. Türk Tarihinin zenginliği olarak karşımıza çıkan Gök Tanrı İnancı sadece bir panteon olmayıp kültürel mirası da içinde barındırmaktadır. Nitekim Gök Tanrı inancı Göktürk, Uygur Yazıtlarına, Orhun Abidelerine konu olmuştur ve zengin mirasın günümüze kadar yok olmadan gelmesi sağlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Bars, M. E. (2014). "Türk Kahramanlık Destanlarında Kadın Tipleri". *International Journal of Languages' Education and Teaching*, (3): 121-140.
- Black, Jeremy-Green, A. (2003). *Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü Tanrılar, İfritler, Semboller*. İstanbul: Aram Yayıncılık, s. 29.

- Boedeker, D. D. (1974). *Aphrodite's entry into Greek epic*. Leiden: Lugduni Batavorum E. J. Brill MCMLXXIV.
- Breitenberger, B. (2007). *Aphrodite and Eros: The Development of Erotic Mythology in Early Greek Poetry and Cult*. New York: Routledge, London: Routledge.
- Budge, E. A. Wallis (2004). *The Gods of the Egyptians I*. London.
- Cömert, B. (2010). *Mitoloji ve İkonografi*. Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Çığ, M. İ. (2010). *İnanna'nın Aşkı Sümer'de İnanç ve Kutsal Evlenme*. İstanbul: Kaynak Yayınları, s. 14.
- Eliade, M. (2001). *Mitlerin Özellikleri* (Çev.: Sema Rifat). İstanbul: Om Kuram Yayınevi.
- Farnell, L.R. (1896). *The Cults of the Greek States*. Vol. II. Oxford: Clarendon Press.
- Frazer, J. G. (1964). *Adonis, Attis, Osiris*.
- Hassan, F. (1998). "The Earliest Goddesses of Egypt". L. Goodison – C. Morris (ed.) *Ancient Goddesses. The Myths and the Evidence*, 98–112.
- Herodotos (2004). *Herodot Tarihi* (Çev.: Müntekim Ökmen). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Heyob, S.K. (1975). The Cult of Isis Among Women in the Graeco-Roman World, EPRO 51.
- İnan, A. (1956). *Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti*.
- Karakurt, D. (2012). *Türk Mitolojisi Ansiklopedisi*.
- Küçük, M. A. (2013). "Geleneksel Türk Dinindeki Ana/Dışıl Ruhlara Mitolojik Açıdan Bakış". *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1): 105-134.
- Leick, Gwendolyn (2003). *A Dictionary of Ancient Near Eastern Mythology*. London-New York.
- Marcovich, M. (1996). "From Ishtar to Aphrodite". *The Journal of Aesthetic Education*, Special Issue: *Distinguished Humanities Lectures II*, 30(2): 43-59.
- Memiş, E. (2007). *Eskiçağda Mezopotamya*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayını, s. 21.
- Morford, M. & Lenardon R. J. (1977). *Classical Mythology*. New York, Longman Published.
- Ögel, B. (1971). *Türk Mitolojisi II*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Penglase, C. (1994). *Greek Myths and Mesopotamia: Parallels and Influence in the Homeric Hymns and Hesiod*. London and New York: Routledge.
- Staples, A. (1998). *From Good Goddess to Vestal Virgins, Sex and Category in Roman Religion*. Routledge: London.
- T. D. K. (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Tansü, Y.E. ve Güvenç, B. (2015). "Eski Türk Mitolojisinde Hayvan Motifleri Üzerine Düşünceler". *Türk Dünyası Araştırmaları*, 111(218): 203- 218.
- Tellioğlu, İ. (2016). "İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 55: 209-224.
- Ünlüoğlu, B.B. (2002). *Anadolu'da İsis*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Wooley, C. Leonard (1938). "Bir Ecnebi Kitabında Sumerler (Çev. Ziya Nebi)". *Yücel Aylık Sanat ve Fikir Mecmuası*, VI (35).

